

Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: np_marchenko@ukr.net

Formation of Scientific Approaches to Historical Reading by Children and Adolescents Among Librarian Staff

An analysis of measures to improve the professional competence of library workers for 2022–2025 showed an increase in the demand for knowledge of the history and culture of Ukraine, as well as the need to master the latest methods for developing emotional intelligence and critical thinking in children and adolescents through historical reading. It has been proven that the most effective measures are those based on the synergy of experience of library workers, educators, writers, and publishers working in the field of books for children and youth.

Keywords: historical reading by children, historical books for children in Ukraine, improving the professional competence of library workers, book publishing in Ukraine in the 21st century.

Міхно Олександр Петрович,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5271-9530>,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник,
відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського,
Київ, Україна
e-mail: amihno@ukr.net

Бібліографічний апарат енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI століття)»: структура, цифрова доступність і аналітичний потенціал

Проаналізовано бібліографічний апарат енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» в контексті цифрової трансформації гуманітарного знання. Розкрито структуру, цифрову доступність джерел і аналітичний потенціал апарату як інструменту дослідження педагогічної спадщини.

Ключові слова: бібліографічний апарат, енциклопедичний словник, цифрова гуманітаристика, педагогічна спадщина, цифрова доступність, біографіка, педагогіка.

Постановка проблеми. Питання формування, структурування й функціонування бібліографічного апарату в сучасних енциклопедичних виданнях набуває особливого значення в умовах цифрової трансформації гуманітарного знання. Особливо актуально це в контексті біографічних ресурсів, які поєднують документування індивідуального внеску персоналій у розвиток науки з відображенням наукової рецепції цих постатей. У цьому аспекті об'єктом нашої уваги є бібліографічний компонент енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» – результат прикладного наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі» (2023–2025 рр., керівник – академік НАПН України Лариса Березівська), здійсненого

Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В.О. Сухомлинського. Електронне видання словника оприлюднено в 2025 р.: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745951/>.

Виклад основних матеріалів дослідження. Значущою складовою енциклопедичного біографічного словника є бібліографічний апарат, що дає чітке уявлення про джерельну базу, на якій ґрунтувалася стаття про педагога, дає змогу читачеві розширити свої знання про персоналію, а також забезпечує джерельне підґрунтя для подальших історико-педагогічних студій. Загальна кількість бібліографічних описів у словнику становить 2425 позицій. Ці описи структурно поділяються на два типи:

описи праць, створених самими педагогами – 1294 позиції (53,4%); інтелектуальний доробок кожної персоналії, що фіксує її наукові, методичні й публіцистичні праці;

описи праць, присвячених педагогам – 1131 позиція (46,6%); цей блок відображає ступінь наукової рецепції й дослідницького інтересу до тієї чи іншої постаті в освітньо-гуманітарному просторі.

Такий структурний підхід забезпечує збалансоване охоплення як авторського доробку персоналій, так і рівня їх осмислення в історико-педагогічному дискурсі.

Цифрова доступність джерел – одна з головних характеристик сучасного бібліографічного апарату. З-поміж усіх бібліографічних записів 936 позицій (38,6% від загальної кількості) супроводжуються активними гіперпосиланнями на електронні повнотекстові версії джерел. Розглянемо розподіл цих посилань:

серед 1294 праць педагогів 213 (16,5%) мають електронні копії;

серед 1131 праці про педагогів 723 (63,9%) супроводжуються електронними гіперпосиланнями.

Такий розподіл свідчить про асиметрію цифрової доступності: значно вищий відсоток оцифрованих матеріалів стосується досліджень про педагогів, ніж їхніх власних праць. Цей факт відкриває важливі перспективи для подальшої цифрової гуманітаристики, зокрема щодо цифрового перевидання джерел, що належать самим педагогам, підвищення цифрової репрезентації педагогічної спадщини XIX–XX століть, створення відкритих повнотекстових баз даних на основі наявної бібліографії.

Зібрана бібліографія також виконує роль джерельного індикатора: вона дозволяє виявити персоналії, навколо яких зосереджено найбільше досліджень; простежити хронологічну динаміку наукового інтересу; ідентифікувати лакуни в історико-педагогічному знанні. У такий спосіб бібліографічний апарат перетворюється з допоміжного елементу на повноцінний об'єкт аналітики й інструмент для побудови інтегрованих моделей вивчення педагогічної спадщини. Проілюструємо цей аналітичний потенціал на прикладі: бібліографічний апарат словника містить 137 праць про педагогів, опублікованих у 2023–2025 роках, зокрема: 73 – за 2023, 45 – за 2024 і 19 – за 2025 рік. Це свідчення того, що енциклопедичний словник не є застиглою фіксацією минулого, а враховує найсвіжіші дослідження, що забезпечує його наукову актуальність.

Ще одним аспектом аналітичного потенціалу є різноманітність типів джерел: традиційні монографії, навчальні посібники, статті в наукових журналах, бібліографічні покажчики, а також мультимедійні матеріали – аудіо- й відеозаписи. Зокрема серед мультимедійних джерел – аудіо- й відеозаписи поезії Христини

Олексіївни Алчевської («В сьйві ранку золотого...»), Волинський національний університет імені Лесі Українки (<http://surl.li/odsxj>), відео про дитячого письменника Віктора Близнеця (Педагогічний музей України (<https://youtu.be/KPNGfRAoS2k>) і документальний фільм «Три таємниці Шумського» (Національна телекомпанія України, 2010 (<https://tinyurl.com/3zjpnxus>, <https://tinyurl.com/59y94x8u>, <https://tinyurl.com/mbm4axdp>)). Інтеграція традиційних і цифрових форматів підсилює функціональність бібліографічного апарату в умовах цифрової епохи.

Висновки. Отже, бібліографічний апарат енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» забезпечує збалансоване відображення авторського доробку педагогів і ступеня їх осмислення в науковому дискурсі, надаючи широку джерельну базу для подальших досліджень. Виявлена асиметрія цифрової доступності між оцифрованими працями педагогів і дослідженнями про них висвітлює актуальні виклики та відкриває перспективи для цифрового перевидання й репрезентації педагогічної спадщини. Бібліографічний апарат виконує функцію аналітичного індикатора, що дає змогу відстежувати динаміку наукового інтересу й визначати дослідницькі лакуни. Інтеграція традиційних і мультимедійних джерел значно розширює інформаційне поле, відповідаючи викликам цифрової епохи й підсилюючи функціональність бібліографічного апарату як інструменту сучасних гуманітарних практик.

Oleksandr Mikhno,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5271-9530>,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,

Head Researcher,

Department of Pedagogical Source Studies and Biographical Studies,

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: amihno@ukr.net

Structure, Digital Accessibility, and Analytical Potential of the Bibliographic Apparatus of the Encyclopedic Biographical Dictionary Pedagogues of Ukraine (Second Half of the 19th – Early 21st Century)

The bibliographic apparatus of the encyclopedic biographical dictionary "Pedagogues of Ukraine (second half of the 19th – early 21st century)" is analyzed in the context of the digital transformation of humanities knowledge. The structure, digital accessibility of sources, and the analytical potential of the apparatus as a tool for studying pedagogical heritage are revealed.

Keywords: bibliographic apparatus, encyclopedic dictionary, digital humanities, pedagogical heritage, digital accessibility, biography, pedagogy.

Патик Вікторія Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2423-8745>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця відділу теорії і методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: victoriia@ukr.net